
A NÉVKUTATÁS KÉRDÉSEI A X. NEMZETKÖZI FINNUGOR KONGRESSZUSON

A 2005 augusztusában Mariföld fővárosában, Joskar-Olában rendezett X. Nemzetközi Finnugor Kongresszus egyik kerekasztal-megbeszélése névtani témájú volt: az Onomastica Uralica nevet viselő, immár ötéves nemzetközi együttműködés eddigi eredményeinek összegzése és a jövő feladatainak felvázolása állt az oroszországi, finn és magyar tudósok eszmecserejének középpontjában. Az alábbiakban először HOFFMANN ISTVÁN vitaindító előadásának szerkesztett változatát adjuk közre, majd ismertetjük a vitanap többi előadását és a kongresszus örvendetesen tartalmas névtani programját is.

I. Az Onomastica Uralica

1. A program keretei. – Öt évvel ezelőtt Tartuban, a IX. nemzetközi finnugor kongresszuson kezdeményezést indítottunk útjára, amely az uráli nyelvek névkutatóihoz szólt: felhívásunk célja az volt, hogy előmozdítsuk az addig jobbra nemzeti-nyelvi keretekben folyó onomasztikai kutatások együttműködését. Úgy gondoltuk, hogy egy ilyen program elsősorban azoknak a nyelveknek lehet a hasznára – legalábbis hosszabb távon – amelyekben a névkutatás terén az eddigiekben viszonylag kevesebb eredményt értek el a kutatók. Emellett a fejlett névkutatással rendelkező nyelvek is profitálhatnak belőle, főleg az összehasonlító és az általános névtani eredmények erősödése révén.

Úgy gondoltuk, hogy az e tudományterületen működő szakemberek együttműködésének alapját legcélszerűbben egy periodika megindításával teremthetjük meg; ez közvetlen kommunikációs lehetőséget biztosít a szakterület kutatói és tudományos központjai között. E céllal hoztuk létre az Onomastica Uralica (OU) című sorozatot, amelynek megjelenését magyarországi tudományos kutatási alapok biztosítják (OTKA T 029406 és 042919).

Hogy e publikációs fórum ne csupán az uráli nyelvek névkutatói számára teremtsen meg az információcsere lehetőségét, úgy határoztunk, hogy a kiadványt angolul jelentetjük meg, mivel így biztosítható leginkább, hogy a sorozat a nemzetközi névkutatás vérkeringésébe is bekapcsolódjon. A minél szélesebb körben való megismertetést szolgálja az is, hogy a sorozatot közzétesszük a világhálón is (<http://onoma.ural.klte.hu>), ráadásul azzal a többlettel, hogy a benne lévő tanulmányokat itt nemcsak angolul közöljük, hanem azokon a nyelveken is, amelyeken íródtak.

Az Onomastica Uralica szerkesztőbizottságába azoknak a nyelveknek a képviselői közül kértünk fel szakembereket, amelyeknek gazdag hagyományai vannak a névkutatás terén. A bizottság elnöki feladatait a kutatási program irányítója, Nyirkos István egyetemi tanár (Debrecen) vállalta magára, a társelnöki feladatokat Ritva Liisa Pitkänen (Helsinki) látja el. Az oroszországi finnugor nyelvek névkutatói közül F. I. Gorgyjejev professzor (Joskar-Ola) és D. V. Cigankin professzor (Szaranszk) is igent mondott a felkérésre. A szerkesztőbizottság észtagja Peter Páll (Tallinn), Magyarországot pedig Hoffmann István és Maticsák Sándor képviseli (Debrecen).

2. Az elmúlt öt év kutatási eredményei. – Még 2000-ben, a Tartuban megrendezett kongresszusra jelentettük meg öt nyelven (oroszul, angolul, finnül, észtül és magyarul) a sorozat tervét bemutató füzetet (Plan of Series. Sorozatterv. Sarjan Suunnitelma. Väjaande projekt. План серии. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN. Debrecen–Helsinki. 88 lap), amely a sorozat nulladik számának tekinthető.

Az Onomastica Uralica első részeként az uráli nyelvek válogatott névtani bibliográfiája készült el (Selected Bibliography of the Onomastics of the Uralian Languages. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN. Debrecen–Helsinki, 2001. 469 lap). E bibliográfia előkészítése az egységes szemlélet biztosítása érdekében nehéz és hosszadalmas feladat volt, ám a munka nagyon jó eredményt hozott: az egybegyűlt anyag nagy terjedelme miatt e szám két kötetben jelent meg. A bibliográfia nyelvek szerint van elrendezve, az 1a kötet a balti finn nyelveket mutatja be az alábbi szerzők összeállításában: észt: PETER PÄLL (Tallinn), finn: EEVA-LIISA STENHAMMAR (Helsinki), kisebb balti finn népek: MARJE JOALOID és részben LEMBIT VABA (mindketten Tallinnból), lapp: GEORGIJ KERT (Petrozavodszk) és KAISA RAUTIO HELANDER (Norvégia). Az 1b kötet a többi finnugor nyelv bibliográfiáját tartalmazza: mari: IVAN GALKIN és OLGA VORONCOVA (Joskar-Ola), mordvin: MATICSÁK SÁNDOR (Debrecen) és NYINA KAZAJEVA (Szaranszk), komi: ALEKSZEJ MUSZANOV (Sziktivkar), udmurt: LJUDMILA KIRILLOVA (Izsevszk), magyar: HLAVACSKA EDIT és TÓTH VALÉRIA (Debrecen), szamojéd: SZEVERÉNYI SÁNDOR és WAGNER-NAGY BEÁTA (Szeged). A kötet legnagyobb hiánya, hogy sajnos az obi-ugor nyelvek bibliográfiáját nem tartalmazza, mivel nem találtunk olyan szakembert, aki ezt összeállította volna. Az egyes nyelveken belül a szakirodalom az alábbi tematikus csoportok szerint van elrendezve: bibliográfiák, általános névtan, helynevek, személynevek, egyéb névfajták, alkalmazott névtan. A magyarországi tapasztalatok alapján úgy gondolom – de talán máshol is igaznak bizonyul e megállapítás —, hogy az uráli nyelvek válogatott bibliográfiája a névkutatók nélkülözhetetlen kézikönyve lett.

A második szám a bibliográfiához hasonló céllal készült el: szeretnénk volna felmérni általa az uráli nyelvek névkutatásának eddigi eredményeit (History of the Study of Toponyms in the Uralian Languages. Szerk. NYIRKOS ISTVÁN. Debrecen–Helsinki, 2002. 275 lap). E kötetben 14 szerző 10 tanulmánya szerepel. A bibliográfiáéval azonos szerzőtől való az udmurt (KIRILLOVA), a komi (MUSZANOV), a mordvin (KAZAJEVA és MATICSÁK), a szamojéd (SZEVERÉNYI és WAGNER-NAGY), valamint részben a cseremisiz (VORONCOVA) és lapp (KERT) fejezet. Az észt helynévkutatásról MARJA KALLASMAA (Tallinn), a finnről TERHI AINIALA és RITVA LIISA PITKÄNEN (Helsinki), a magyarról pedig HOFFMANN ISTVÁN (Debrecen) írt tanulmányt. Nagy örömeinkre az obi-ugor nyelvekről is készült összegzés SZÉKELY GÁBOR (Pécs) által, a kisebb balti-finn nyelvekről azonban sajnos nem. A kötet élén HAJDÚ MIHÁLY (Budapest) tanulmánya áll, amely a névkutatás általános történetét vázolja.

Az Onomastica Uralica második számának megjelenését követően az első szám 1c köteteként sajátos válogatást adtunk közre a névkutatás nemzetközi folyóiratának, az Onomának az 50 éves fennállása jubileumán (Hungarian Onomastics in Onoma. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN – NYIRKOS ISTVÁN – ÖRDÖG FERENC. Debrecen, 2002. 289 lap). E kötetben a magyar névkutatóknak az itt megjelent írásait közöltük, amelyek – mivel többnyire német, angol és francia nyelven jelentek meg – nemcsak a magyar névkutatók számára lehetnek érdekeseek. Közreadtuk emellett az Onomában évente megjelent ma-

gyar névtani bibliográfiákat is. E munkák újraközlését az is indokolja, hogy az *Onomastica Uralica* című folyóirat számai csak nagyon kevés helyen férhetők hozzá.

Az *Onomastica Uralica* eddig említett köteteit az kapcsolja össze, hogy céljuk az uráli névkutatás helyzetének felmérése, bemutatása volt. E munkák révén nemcsak a kölcsönös tájékozódásra nyílik az eddigieknél összehasonlíthatatlanul jobb lehetőség, hanem az egyes áttekintések a különböző nyelvek névkutatásának belső elemzéseként is nagyon sok tanulsággal jártak.

Az uráli nyelvek névkutatási programjának indulásáról, az első kötetek megjelenéséről pozitív visszajelzések születtek. Finnországi, észtországi, német- és olaszországi, magyarországi szakmai folyóiratokban jelentek meg híradások a kutatási programról, és kedvező fogadtatást jelző ismertetések, recenziók is napvilágot láttak az első kötetekről. A világ névkutatóinak nemzetközi kongresszusán 2002-ben a svédországi Uppsalában is bemutatták a sorozat addig megjelent darabjait, s a nemrég, 2005. augusztus végén Olaszországban, Pisában megrendezett kongresszuson is szó esett a sorozatról.

A sorozat megjelenésében az itt említett számok kiadását követően kisebb megtorpanás következett be, de a joskar-olai kongresszus előtt néhány héttel napvilágot látott az *Onomastica Uralica* harmadik számaként az uráli nyelvek településneveinek kérdéskörét tárgyaló kötet (*Settlement Names in the Uralian Languages*. Szerk. MATICSÁK SÁNDOR. Debrecen–Helsinki, 2005. 182 lap). E munkában 12 szerzőtől található írás. Az előző kötetek szerzői közül az itt tárgyalt témakörben is készítettek tanulmányokat az alábbiak: GEORGIJ KERT (lapp), LJUDMILA KIRILLOVA (udmurt), ALEKSZEJ MUSZANOV (komi), MARJA KALLASMAA (észt) és MATICSÁK SÁNDOR (mordvin). A mordvin településnevekről ezen kívül CIGANKIN professzor is értekezik, a finn helynévadásról LAILA LEHIKONEN (Helsinki), a karjalairól N. MAMONTOVA (Petrozavodszk), a vepszéről pedig I. MULLONEN (Petrozavodszk) tett közzé dolgozatot. A magyar településnevek sokat kutatott kérdéskörével három tanulmány is foglalkozik: KRISTÓ GYULÁÉ (Szeged), TÓTH VALÉRIÁÉ (Debrecen) és BÖLCSKEI ANDREÁÉ (Budapest). Sajnálatos, hogy nem született írás az obi-ugor, a samojéd és a mari településnevekről.

A legnehezebb feladatot az eddigiekben az *Onomastica Uralica* negyedik számának a megszerkesztése jelentette, amely az uráli nyelvek külső kapcsolataival foglalkozik a helynevek terén (Helynévkölcsönzés az uráli nyelvekben. Szerk. RITVA LIISA PITKÄNEN – JANNE SAARIKIVI). A szerkesztők 17 írást fogadtak el közlésre e témakörből, s mivel ezek között igen terjedelmesek is vannak, e szám két kötetben fog megjelenni, remélhetőleg a közeli hónapokban.

Ha csupán a mennyiségi adatokat nézzük, megállapíthatjuk, hogy az *Onomastica Uralica* eddig három száma látott napvilágot, a negyedik pedig közvetlenül a megjelenés előtt áll. E négy szám nyolc kötetben jelent/jelenik meg, összesen mintegy 1600 oldal terjedelemben. A kiadványban eddig 15 kutatóhely 40 szerzője tette közzé a munkáját. Ha pusztán e számszerű adatokat értékeljük, akkor nem lehetünk teljesen elégedettek, hiszen az eredeti tervek szerint ez idő alatt még további két számot is szeretettünk volna elkészíteni. Másrészt viszont a megjelent nyolc kötetnél kevesebbnek a kiadását terveztük, mivel úgy gondoltuk, hogy egy-egy szám egy-egy kötetben fog megjelenni, amit azonban a helyenként örvendetesen nagy terjedelem nem tett lehetővé.

Ha az értékelésben túl kívánunk tekinteni a számokon, akkor megállapíthatjuk, hogy a sorozat az eddigiekben nagyrészt beváltotta a megindításához fűzött reményeket. Segítségével az uráli nyelvek névkutatói között olyan kapcsolatok alakultak ki, amelyek

eddig nem léteztek. A színvonalas tanulmányok pedig önmagukban is jelzik, hogy az eredmények kölcsönös megismerése minden résztvevő számára komoly tudományos haszonnal járhat. Ezek megjelenése, lecsapódása az újabb tudományos kutatásokban az eltelt idő rövidsége miatt ugyan még nem történhetett meg, ám biztos vagyok abban, hogy a jövőben e folyamat is meg erősödni.

3. A jövő feladatai. – A sorozat indításának eredményei közé sorolhatjuk azokat a tapasztalatokat, amelyeket az első kötetek szerkesztése közben szereztünk. A további együttműködés javítása érdekében a kongresszuson – a programban részt vevő, a rendezvényen jelenlévő kollégákkal egyetértve – a következő határozatokat hoztuk:

3.1. Az első kérdés a szerkesztőbizottság összetételét érinti. Sajnálattal értesültünk az év elején arról, hogy a bizottság egyik tagja, Gorgyjejev professzor elhunyt. Az ő megüresedett helyének a betöltésére eddigi gazdag munkássága alapján felkértük I. S. Galkin professzort (Joskar-Ola), akinek eddigi nagyra becsült névtani munkássága, gazdag tapasztalata a sorozat nagy hasznára lehet.

Úgy látjuk, hogy – ettől függetlenül is – a sorozat megjelenésének nagyobb lendületet adna, ha az Onomastica Uralica szerkesztőbizottságát kibővítenénk. A munkába e téren elsősorban azokat a kollégákat óhajtjuk bevonni, akik eddig is aktívan segítették a kötetek elkészítését. A program debreceni tagjai nevében előterjesztett javaslat alapján a szerkesztőbizottság a következő tagokkal bővült: az oroszországi finnugor területekről Nyina Kazajeva (Szaranszk), Ljudmila Kirillova (Izsevszk), Irma Mullonen (Petrozavodszk), Alekszej Muszanov (Sziktivkar) és Olga Voroncova (Joskar-Ola); Észtországból Marja Kallasmaa (Tallinn), Finnországból Janne Saarikivi (Helsinki).

3.2. A kötetek szerkesztése, a szerzők és a szerkesztők közti kapcsolattartás az eddigiekben főleg a számítógépes világháló segítségével történt. Ez nagyszerű lehetőséget, többnyire gyors kapcsolatfelvételt biztosított számunkra (főleg a bibliográfiai kötet szerkesztésében élveztük az előnyeit), és a munkában ezután sem tudjuk nélkülözni ezt a kommunikációs formát. Emellett azonban nagyon fontos szerepe lehet a személyes találkozóknak, konzultációknak is. Ennek jegyében járt Debrecenben Ritva Liisa Pitkänen és Janne Saarikivi, valamint Finnországban Nyirkos István. Ezeket az alkalmakat a jövőben szeretnénk gyakoribbá és szélesebb körűvé tenni.

Mivel a sorozat egyes részeinek nyomdai előkészítése, nyomtatása és részben fordítása is Debrecenben történik, a további kötetek szerkesztőit úgy lenne célszerű meghatározni, hogy minden egyes kötetet egy magyarországi (lehetőleg debreceni) és egy valamely más uráli nyelv kutatója közösen szerkessze meg. A szerkesztők személyes együttműködése is nagyban segítheti a munkát, ami leginkább úgy valósítható meg, hogy a szerkesztés elvégzésére az adott kolléga néhány hétre Debrecenbe érkezne. A debreceni tartózkodás költségeit (a szállást és az étkezést) a kutatási program fedezni tudja, az útiköltséget kellene a hozzánk utazó félnek biztosítania.

3.3. A kutatási program és annak székhelye, a Debreceni Egyetem szívesen köt kétoldalú együttműködési szerződéseket azokkal az intézményekkel, amelyekben a finnugor névkutatásnak tudományos bázisa van. E szerződések létrehozása azzal az előnnyel járhat, hogy ily módon a kutatási programba bekapcsolódó kollégák esetleg saját intézményüktől is számíthatnának támogatásra. Ilyen szerződést kötöttünk két évvel ezelőtt a Helsinkiben lévő Honi Nyelvek Kutatóintézetével (Kotimaisten Kielten Tutkimuskeskus). A további-

akban is bármely tudományos kutatóhellyel (egyetemmel, főiskolával, akadémiai intézettel stb.) szívesen lépünk ilyen szerződéses kapcsolatba.

3.4. Az *Onomastica Uralica* kiadásával kapcsolatos technikai körülmény, a tanulmányok angol nyelvre való lefordítása jelentősen befolyásolja a megjelentetést. A finn, az észt és a magyar kollégáktól az eredeti nyelv mellett angol fordításban is megkapjuk a megjelentetésre szánt tanulmányokat. Az orosz nyelvű tanulmányok angolra fordítását magunkra vállaltuk, e munka elvégzése azonban szakemberhiány miatt igen komoly gondot okoz számunkra. Ezért kérjük az *Onomastica Uralica* leendő számainak szerzőit, hogy dolgozataikat lehetőség szerint az orosz mellett angol fordításban is küldjék meg számunkra. Ezek nyelvi, technikai egységesítését természetesen magunkra vállaljuk. Azoktól azonban, akik semmiképpen nem tudják megoldani írásuknak az angolra fordítását, a továbbiakban is elfogadjuk oroszul a tanulmányokat, és mi gondoskodunk a fordításról.

3.5. Az *Onomastica Uralica* következő számait – ugyanúgy, ahogyan az eddigieket is – tematikus kötetekként szeretnénk megszerkeszteni. A továbbiakban javaslatot teszünk azokra a témákra, amelyeknek a feldolgozását időszerűnek látjuk. A korábban mondottak értelmében teszünk javaslatot az egyes kötetek szerkesztőire is.

„Az uráli nyelvek víznevei.” Szerk. HOFFMANN ISTVÁN – OLGA VORONCOVA. E kötet a víznevek közül elsősorban a belső keletkezésű folyó- és tónevekre fordítja a figyelmet, mivel a jövevénynevek általános témája a negyedik, megjelenés előtt álló számnak. Vizsgálja az egyes nyelvek víznévállományát és a nevek szerkezeti típusait, bemutatja a nevek szemantikai csoportjait, valamint a nevet alkotó szókinccset. A víznevek keletkezéstörténeti jellemzése mellett tárgyalja az e névfajta körében megjelenő változási folyamatokat is.

„A helynévgyűjtés elmélete és módszere.” Szerk. NYIRKOS ISTVÁN – RITVA LIISA PITKÄNEN. Az egyes uráli nyelvek a helynévgyűjtés terén nagyon eltérő eredményeket értek el, de még ott is, ahol gazdagabb az összegyűjtött névanyag, különböző módszerek folyt a gyűjtés. Finnországban például az archiválásnak vannak nagy hagyományai, míg Magyarországon a kötetekben való kiadás vált gyakorlattá. A tapasztalatok összegzése segítséget adhat azoknak az uráli nyelveknek, amelyekben a helynevek gyűjtése eddig még csak szerényebb eredményeket ért el.

„Névföldrajz és helynévkutatás.” Szerk. TÓTH VALÉRIA – LJUDMILA KIRILLOVA. A nyelvföldrajznak a helynévkutatásban való használatát a finn kutatók mutatták be legsokrétűbben. A magyar névkutatás a mai helyneveket leginkább mint a dialektológia forrásait tárgyalja. Az oroszországi finnugor nyelvek névkutatásában leginkább a víznevek nyelvföldrajzi vizsgálatára került sor. Az e téren folytatott kutatások különbözőségei és hasonlóságai fontos elméleti és módszertani tanulságokkal járhatnak.

„Nép- és törzsnevek – személy- és helynevek.” Szerk. MATICSÁK SÁNDOR – TERHI AINIOLA. A hely- és a személynevek minden uráli nyelvben szorosan kapcsolódnak a népnevek, törzsnevek, nemzetségnevek szócsoportjaihoz, a kategóriák között gyakran olyan átmenetek mutatkoznak meg, hogy az ilyen elemeknek a tulajdonnévi vagy közszói besorolása is nehézségeket okoz. Az etnonimák tulajdonnevekben való alkalmazását sokféle nyelvi szabály meghatározhatja, a kötet tanulmányai az e téren megmutatkozó különbségeket is számba vehetik.

„Földrajzi köznevek az uráli nyelvekben.” Szerk. HOFFMANN ISTVÁN – ALEKSZEJ MUSZANOV. A földrajzi köznevek, amelyek az egyes helyek fajtáit jelölik meg, minden

nyelv szókincsének központi részéhez tartoznak, és többnyire történetileg is a legjobban dokumentált szavak közé számítanak. A helynevekben alapvetően fontos szerepet játszanak, s a vizsgálatok bemutathatják ennek kulturális, földrajzi és nyelvi meghatározottságait.

Ezekben a kötetekben az egyes uráli nyelvek jellegzetességeinek elemzésén túl egyre nagyobb figyelmet lehetne fordítani az e nyelvek között a helynevek körében megmutató egyezésekre és különbözőségekre is, valamint az ezek mögött húzóó nyelv és kulturális tényezőkre.

Mindezek mellett elképzelhetőnek tartjuk, hogy egy vagy akár több kötet is készüljön az uráli nyelvek személynéveiről. Bemutatható lenne mind a személynévkutatások története, mind a személynévek rendszerének fejlődése az egyes uráli nyelvekben.

Folytatni szeretnénk az *Onomastica Uralica* első számában megkezdett bibliográfiai munkát is. A korábbiakhoz hasonlóan szeretnénk közreadni az egyes uráli nyelvek 2000–2004. évekre vonatkozó teljes névtani bibliográfiáját. (Az elkészült bibliográfiának 1999 a záróéve.) Nagy örömünkre ezzel együtt TATJANA DMITRIJEVA jekatyerinburgi kutató szerkesztésében pótlólag elkészülhet az obi-ugor nyelvek válogatott bibliográfiája is.

Felvetődött előttünk annak a lehetősége is, hogy a sorozatban ne csak tanulmányköteteket jelentessünk meg, hanem olyan könyveket, monográfiákat is, amelyek tematikájuk, általános elméleti és módszertani tanulságaik révén túlnőnek egy-egy uráli nyelv keretein.

3.6. A kerekasztal-megbeszélésen erősen megfogalmazódott a periodika-jelleg erősítésének igénye is. Reméljük, hogy a továbbiakban az *Onomastica Uralica* megjelenése az eddiginél folyamatosabbá válhat, és egyre inkább folyóiratként tekinthetünk a kiadványra. Ennek megfelelően szeretnénk recenzió rovatot is indítani a sorozatban. Úgy véljük, nagyon hasznos lenne, ha a fontosabb és más nyelvek kutatói számára is értékes könyvekről ismertetések jelenhetnének meg a kiadványunkban. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy e rovat már a következő számban meginduljon: várjuk tehát a kollégáktól az ismertetések, (finnugor) névtani tanulmányokat! A közlemények nyelvét nem határozzuk meg, ezek a kiadványok – ellentétben az angolul megjelenő, általános jellegű, tematikus kötetekkel – a tanulmányírók által használt nyelveken láthatnának napvilágot.

3.7. Szeretnénk, ha az *Onomastica Uralica* weboldala a jövőben nem csupán a tanulmányok közreadását szolgálná, hanem más információkkal is ellátná a névkutatókat: a névkutatás fontosabb eseményeiről, konferenciákról, előadásokról stb. előzetes híradások és beszámolók is megjelenhetnének e helyen.

3.8. Az *Onomastica Uralica* példányait az eddigiekben is megpróbáltuk eljuttatni azokra a kutatóhelyekre, ahol a jelenlétét a kollégák fontosnak tartják. A sorozatot továbbra is ingyenesen megküldjük minden ezt igénylő intézménynek és kutatónak. Kérjük, jelezzék számunkra azok, akik igénylik e kiadvány megküldését. Örömmel vesszük azt is, ha viszonzásul nekünk is megküldik kiadványaikat.

Összintén reméljük, hogy kutatási programunk a résztvevők számára kölcsönös előnyökkel jár, és minden névkutatónak gyümölcsöző, eredményes együttműködési lehetőségeket kínál.

II. A kongresszus névtani előadásai

1. A víznév kutatás kérdései. – Az Onomastica Uralica kerekasztal-megbeszélés délutáni programjának középpontjában a víznév kutatás állt. MATICSÁK SÁNDOR vitaindító előadása (К этимологическому исследованию гидронимов – на мордовском материале) után három előadás hangzott el e témakörben: Leonyid Arsztlanov (Jelabuga), Alina Szoszajeva (Csebokszari) és Tatjana Dmitrijeva (Jekatyerinburg).

MATICSÁK SÁNDOR előadásában megerősítette, hogy a kisebb finnugor népek vízneveinek vizsgálata számos fontos kérdést rejt magában. Mivel az oroszországi területeken általában (legalább) három – eltérő tipológiai csoporthoz tartozó – nyelvcsalád képviselői élnek (finnugorok, oroszok és törökségi népek), a kronológiai rétegek meghatározása segítségével nemcsak betelepüléstörténeti információkat nyerhetünk, hanem a víznevek keletkezéstörténeti-tipológiai leírását is el tudjuk végezni. Mindezek mellett mára már rég kihalt népek migrációs folyamatairól is kaphatunk információkat, s természetesen a metonimikus úton víznévből keletkezett településnevek leírását sem lehet a hidronimokutatások nélkül elvégezni.

Az oroszországi víznév kutatás egyik fontos, sokat kutatott kérdése az észak-oroszországi legrégebbi réteg eredetének vizsgálata. Ezek a nevek egyrészt etimológiailag átláthatatlanok, egyetlen ma ismert nyelvből sem vezethetők le, másrészt pedig alakítani egyezések kapcsolják össze őket. Az alakilag összetartozónak tűnő nevek széles sávja Észak-Oroszországtól Moszkvától, Jaroszlavon, Kosztromán, Nyizsnyij Novgorodon és Rjazanyon át egészen Mordvinföld déli határáig húzódik.

Mindezen munkákhoz azonban megbízható etimológiai háttér szükséges. A vitaindító előadás szerzője korábban is és most is felhívta a figyelmet arra, hogy a kisebb finnugor nyelvek névtudományában egyfajta „etimológiai megtisztulásra” – és ezzel együtt a megbízható névfejtő munkán alapuló etimológiai adatbázisra – van szükség. A szakirodalomban sajnos évtizedek óta tartják magukat azok a hamis névmagyarázatok, amelyeknek a felülírására a fiatalabb kutatóknak kellene vállalkozniuk. Köztudott dolog, hogy az etimológiailag átláthatatlan nevek megfejtése során rendkívül fontos a „névrendszerkényszer” szem előtt tartása. Nagyon nehéz elfogadni azokat a – szemre akár tetszetősnek is tűnő – névfejtéseket, amelyek ellentmondanak az adott területen honos névrendszerek szabályainak. Problémákat okoz az is, ha az etimológiai készítői a szavakat önkényesen feldarabolják, s az így kapott névrészeket tetszés szerinti nyelvekből igyekeznek megmagyarázni, figyelmen kívül hagyva a térség migrációs folyamatait (illetve ami még rosszabb: ezekből az etimológiákból vonnak le a betelepülésre vonatkozó következtetéseket).

A kerekasztal-megbeszélés három további előadásából TATJANA DMITRIJEVÁÉ érdemel komolyabb figyelmet: a szerző az osztják ’tó’ jelentésű szavak elemzését végezte el, bőséges példaanyagon. SZOSZAJEVA a csuvasföldi névkutatások nehézségeiről beszélt, míg ARSZLANOV etimológiai fejtegetései komoly vitát váltottak ki, elsősorban Irma Mullonen és Janne Saarikivi cáfolta meggyőzően a felhozott példák egy részét.

2. A kongresszus névtani szekciójáról. – A kongresszus programfüzetében 372 nyelvészeti előadást hirdettek meg. A helyszínen azt tapasztaltuk, hogy a rendezvényt megelőző bizonytalanság, a kiutazási gondok és az információáramlási nehézségek miatt

végül az előadásoknak mintegy 50-60%-a hangzott el. A beharangozott előadások közül 34 volt névtani tárgyú, ez 9,1%-nak felel meg. Örvendetes volt, hogy az onomasztikai szekció három napon át folytatta munkáját. Vajon ez az előadásmennyiség sok vagy kevés? Ha összevetjük a korábbi négy kongresszus adataival, akkor egyértelműen jónak mondható ez az arányszám: Tartu 2000: a 214 megjelent előadásból 12 névtani (5,6%); Jyväskylä 1995: 184/20 (10,8%); Debrecen 1990: 195/12 (6,2%); Sziktivkar 1985: 146/9: (6,2%). Úgy látszik, a névtan a kongresszusok programjának teljes jogú tagjává vált. A továbbiakban kiemelünk néhány előadást a kongresszus programjából:

ANATOLIJ KUKLIN (Joskar-Ola) „Теоретические и методологические проблемы ономастических исследований” című előadásában azokat a módszereket vette górcső alá, melyek segíthetnek az Ural–Volga-vidék etnolingvisztikai képének felvázolásában. Kitért a vizsgálandó nevek nyelvi hovatarozásának meghatározására (ez csak a „nyelvi realitások” figyelembevételével végezhető el), foglalkozott a szubsztrátumnevekkel, a névkölcsönzés elméleti kérdéseivel és a migrációs folyamatok leírásának nehézségeivel.

LJUDMILA KIRILLOVA (Izsevszk) a tőle megszokott alaposággal és elméleti felkészültséggel vizsgálta az udmurt és komi helynévtan egyik fontos részterületét (Основные словообразовательные модели микропонимии пермских языков). A szóképzés kérdésköre a kisebb finnugor nyelvek névtudományának egyik sarkalatos, sok csapdát rejtő kérdése: a toponimák definiálása csak a nyelvtörténeti vizsgálatok eredményeinek figyelembevételével képzelhető el.

A Karjalai Nyelv-, Irodalom- és Történettudományi Intézetben folyó többéves programról adott számot a petrozavodszki IRMA MULLONEN (Ареальное исследование топонимии Карелии). Az elektronikus adatbázis alapját a mikrotoponimikai gyűjtemések során felhalmozott mintegy 300 000 cédula képezi. Az adattárban az adott objektum jellege, földrajzi és közigazgatási jellemzői mellett a név eredetére és szerkezeti felépítésére vonatkozó információkat tárolnak. Mindezek alapján a kutatók célja Karjala elektronikus névtani-topográfiai adatbázisának létrehozása. Ennek a munkának jelentős névtani hozzáadéka mellett nagy a történeti értéke is: segítségével jól nyomon lehet követni például a karjalaiak és a vepszék expanzióját. – A kongresszus egyik előadója, az ugyancsak petrozavodszki DENIS KUZMIN a gyakorlatban mutatta be az adatbázis hasznosságát: előadásában a Fehér-tenger mentén élő karjalaiak lapp népnevet tartalmazó helyneveit rendszerezte.

A kerekasztal kapcsán már említett TATJANA DMITRIJEVA a kazimi osztjások és az erdei nyenyecsek kapcsolatáról tartott előadást (Хантыйско–ненецкие контакты на территории бассейна реки Казым по данным топонимии). Az Agana és Kazim folyók és a Numto tó környékén élő két nép szoros kapcsolata nemcsak a kultúra különféle területein figyelhető meg, hanem a névanyagban is jól tetten érhető: az itt gyűjtött mintegy 2400 névből kb. száztagú a nyenyec réteg.

Az etnonimák kérdéskörével foglalkozott a sziktivkari JEVGENYIJA AJBABINA (Этнонимы в коми-зырянском языке), a szaranszki NYIKOLAJ MOKSIN (О некоторых мордовских этнонимах тюркских народов Повольжья) és az ugyancsak szaranszki NYINA KAZAJEVA (Этнонимы в мордовских топонимах).

HOFFMANN ISTVÁN–MATICSAK SÁNDOR

ISTVÁN HOFFMANN – SÁNDOR MATICSÁK, **Onomastics in the 10th International Congress on Finno-Ugric Studies**

In the international congresses on Finno-Ugric studies onomastic lectures have traditionally been inserted into the programme. The conference held in 2005 in Jaskar-Ola stood out not only because onomastics played a more important role in the congress than ever before, but also because the problems of onomastics were discussed in a separate section. In a round table discussion researchers debated the situation of *Onomastica Uralica*, a periodical started in the previous congress. Results achieved in the published volumes were reported, and apart from the positive effects of the series in general shortcomings of the work performed so far were also treated. Representatives of Uralian onomastics urged to continue the initiative: guidelines on further cooperation were clarified, topics of the following volumes were fixed, and changes were initiated with regard to some questions of publication strategy. The account also deals with the most important lectures of the onomastic section calling attention to their rich contents, to their new methodological features and to their possible deficiencies. These lectures given by Russian linguists focused on the onomastic problems of minor Uralian languages, which in itself shows that this field of research is prospering with respect to all languages of the Uralian family.